Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus, milles käsitletakse arvutipõhist süsteemi piiriüleste tsiviil- ja kriminaalmenetluste andmete vahetamiseks (e-CODEXi süsteem) ning millega muudetakse määrust (EL) 2018/1726“

(COM(2020) 712 final – 2020/345 (COD))

(2021/C 286/15)

Raportöör: **Ozlem YILDIRIM**

Konsulteerimistaotlus	Euroopa Komisjon, 24.2.2021
Õiguslik alus	Euroopa Liidu toimimise lepingu artikli 81 lõige 2 ja artikli 82 lõige 1
Vastutav sektsioon	ühtse turu, tootmise ja tarbimise sektsioon
Vastuvõtmine sektsioonis	31.3.2021
Vastuvõtmine täiskogus	27.4.2021
Täiskogu istungjärk nr	560
Hääletuse tulemus (poolt/vastu/erapooletuid)	247/0/3

1. **Järeldused ja soovitused**

1.1. Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee väljendab heameelt regulatiivse algatuse ettepaneku üle, mida tuleb täiendada Euroopa Parlamendi ettepanekutega. e-CODEXil on kaudne positiivne mõju, sest see lihtsustab ja kiirendab piiriüleseid kohtumenetlusi ja koostööd, mis aitab ühtlasi parandada ühtse turu toimimist.

1.2. Väärib märkimist, et e-CODEX ei piirdu ainult e-õiguskeskkonnaga. Tulevikku silmas pidades soovitab komitee lisada sätte, millega antakse süsteemi kasutamise võimalus ka teistele haldusasutustele muuks otstarbeks, sealhulgas e-terviseandmete edastamine.

1.3. Komitee soovitab komisjonil lisada määruse kohaldamisalasse skaleeritavuse aspekti. Seni on e-CODEXit kasutatud mõnes liikmesriigis, kes on selle projekti esialgsed toetajad. Praegust e-CODEXi projekti tuleb siiski laiendada ja tagada selle jätkuv sujuv toimimine kõigis liikmesriikides, sest see on määruse ettepaneku eesmärk.

1.4. Ühiskonna, majanduse ja halduse digiüleminek kiireneb ning tervikuna moodustavad need kaugeleulatuva eesmärgi. On vaja kindlat seost sellise reaalsusega. Muude algatuste hulgas on e-CODEXi süsteem digitaalse õigusalase koostöö paketi ja e-õiguskeskkonna digitaalsete teenuste taristu üks põhikomponent. Kuna see käsitleb õiguskaitset ja põhiõigusi, on komitee seisukohal, et see peab olema seotud üldise digistrateegiaga „Euroopa digituleviku kujundamine“ [1]. See on üks põhiaspekt, mida määruses aga selge sõnaga ei väljendata.

1.5. Arvestades seda, et eu-LISA ei ole reguleeriv amet, leiab komitee, et määruse ettepaneku 2. peatükis tuleb käsitleda otsustusprotsessi läbipaistvust, liikmesriikide ja muude asjakohaste sidusrühmade kaasamist ning selle juhtimisega seotud asutuste langetatud otsuste vältimatut sõltumatust.

1.6. Kuna e-CODEX koosneb tarkvaratoodete paketist, mida saab kasutada turvalise teabevahetuse jaoks pääsupunkti loomiseks, peab kõrge turvalisuse taseme tagamine olema määruse üks põhieesmärk, mida tuleb käsitada kui vajadust kehtestada turvameetmed, mis kaitsevad üksikisiku õiguste piiranguteta kasutamist.

[1] COM(2020) 67 final.

1.7. Üks punkt, millele komitee arvates tuleks pöörata suuremat tähelepanu, on tegelik ja laialdane juurdepääs digitaalsele õigusemõistmisele. e-CODEXi süsteemi eelised peavad ulatuma kaugemale juhtimise, toimimise ja suhtlemisvõime parandamisega seotud aspektidest. Komitee on seisukohal, et digitaalse õigusemõistmise arendamise eesmärk peab olema tagada kõigile ELi kodanikele kindlustatud, turvaline, usaldusväärne ja lihtne juurdepääs õigusemõistmisele.

1.8. Komitee juhib tähelepanu eri sidusrühmade ja liikmesriikide väljendatud murele selle pärast, kas e-CODEXi alalises käitamises ja edasises arendamises eu-LISA poolt on piisavalt tagatud kohtusüsteemi sõltumatuse põhimõte.

2. **Komisjoni ettepaneku taust ja kokkuvõte**

2.1. e-CODEXi (*online* andmevahetus e-õiguskeskkonnas) süsteem loodi Euroopa e-õiguskeskkonna mitmeaastase tegevuskava (2009–2013) ([2]) raames eelkõige selleks, et aidata kaasa piiriüleste kohtumenetluste digiüleminekule ja hõlbustada liikmesriikide õigusasutuste vahelist teabevahetust.

2.2. e-CODEX on peamine vahend koostalitlusvõimelise ja detsentraliseeritud sidevõrgu loomiseks riiklike IT-süsteemide vahel piiriülestes tsiviil- ja kriminaalmenetlustes. See on tarkvarapakett, mis võimaldab riiklike süsteemide vahelist ühendust, lubades kasutajatel, näiteks õigusasutustel, õigusala töötajatel ja üldsusel, kiiresti ja turvaliselt saata ja vastu võtta dokumente, juriidilisi vorme, tõendeid ja muud teavet. e-CODEXi süsteem koosneb tarkvaratoodete paketist, mida saab kasutada turvalise teabevahetuse jaoks pääsupunkti loomiseks.

2.3. e-CODEXi süsteem on üks komisjoni e-õiguskeskkonna poliitika peamisi komponente, mille eesmärk on parandada õiguskaitse kättesaadavust ja tõhusust liikmesriikides ning mis kuulub mitmeaastasesse Euroopa e-õiguskeskkonna tegevuskavasse (2019–2023) ([3]). Komisjon teatises „Õigusemõistmise digipööre Euroopa Liidus. Võimalusterohked töövahendid ([4])“ on samuti leidnud kinnitust asjaolu, et e-CODEX on piiriüleste kohtumenetluste puhul peamine turvalise digitaalse teabevahetuse vahend. Kiirete, turvaliste ja usaldusväärsete taristute ja teenuste pakkumisele suunatud digitaalse ühtse turu kontekstis kuulusid e-õiguskeskkonna edendamise lahendused 2016. aasta e-valitsuse tegevuskavasse ([5]).

2.4. e-CODEXi arendasid ajavahemikul 2010–2016 välja 21 ELi liikmesriiki ning protsessis osales ka kolmandaid riike/piirkondi ja organisatsioone ([6]).

2.5. Praegu haldab e-CODEXi süsteemi liikmesriikide ja muude organisatsioonide konsortsium ning seda rahastatakse ELi toetusest.

2.6. e-CODEXi süsteemi tuleb juhtida viisil, mis ei sea kahtluse alla riiklike kohtusüsteemide sõltumatust.

2.7. Komisjon esitab määruse ettepaneku e-CODEXi süsteemi loomiseks ELi tasandil ning volitab Vabadusel, Turvalisusel ja Õigusel Rajaneva Ala Suuremahuliste IT-süsteemide Operatiivjuhtimise Euroopa Liidu Ametit (eu-LISA) vastutama süsteemi operatiivjuhtimise eest. e-CODEXi süsteemi stabiilne juhtimine võimaldab teha sellest standardsüsteemi elektrooniliste sõnumite vahetamiseks õigusalases koostöös ELi tasandil. eu-LISA ei võta e-CODEXi süsteemi juhtimist üle enne 2023. aasta juulit.

3. **Üldised märkused**

3.1. Komitee väljendab heameelt regulatiivse algatuse ettepaneku üle, mida tuleb täiendada Euroopa Parlamendi ettepanekutega. e-CODEXil on kaudne positiivne mõju, sest see lihtsustab ja kiirendab piiriüleseid kohtumenetlusi ja koostööd, mis aitab ühtlasi parandada ühtse turu toimimist.

([2]) ELT C 75, 31.3.2009, lk 1.
([3]) Määrus (EL) 2018/1726.
([4]) COM(2020) 710 final.
([5]) COM(2016) 179 final.
([6]) Jersey, Norra, Türgi, Euroopa Advokatuuride ja Õigusliitude Nõukogu ning Euroopa Liidu Notariaatide Nõukogu.

3.2. Euroopa on digipöörde juhtiv jõud. e-CODEX on selle pöörde katalüsaator Euroopas ja liikmesriikides ning mis veelgi tähtsam, nende vahel. See on midagi rohkemat kui funktsionaalsed IT-vajadused, hõlmates selliseid põhitegureid nagu ühtlustamine, kultuur, inimõigused ja muud protsessid, millega liikmesriigid peavad ühiskonna ja majanduse digiüleminekul tegelema.

3.3. Kuna see määrus võimaldab kodanikel saada kasu paremast piiriülesest juurdepääsust õigusemõistmisele, peab komitee vajalikuks käsitleda ka vajalikku liikmesriikide suutlikkuse tugevdamist ja ühtlustamist õigusalase koostöö valdkonnas. See saab alguse e-CODEXi aluseks olevast digitaalsest ökosüsteemist, mis peab võimaldama koostalitlusvõimelist ja ühendatud keskkonda. Komitee soovib juhtida tähelepanu asjaolule, et seni on IT kasutuselevõtmine Euroopa kohtusüsteemis olnud ebaühtlane. Seepärast soovib komitee näha tihedamat koostööd riiklike justiitsministeeriumite vahel ja eri tasanditel toimuvat ühtlustamist kogu Euroopa Liidus, arvestades täiel määral riikide süsteemide erisustega, sealhulgas kaasatud osalejate rollide ja ülesannetega. Tehnilisel tasandil on vaja tagada, et liikmesriikidel oleks sarnane automatiseerituse tase ja tehniline võimekus mahukate elektrooniliste dokumentide käsitsemiseks ja hoiustamiseks, samuti teenuseosutajate väga turvaliseks ühendamiseks.

3.4. Väga oluline on suurendada usaldust kodanike, ettevõtete ja riigiasutuste vahelise piiriülese elektroonilise suhtluse vastu. Tähelepanuta ei saa jätta Euroopa ühtsel turul e-identimise ja e-tehingute jaoks vajalike usaldusteenuste määruse (eIDAS) mõju e-CODEXi taristule ja toimimisele. Kuna eIDAS reguleerib e-allkirju, e-tehinguid, kaasatud asutusi ja nende protsesse, märgib komitee, et e-CODEX toimib laialdase suhtluse tõhusa vahendina. Selle taristu peab toimima kooskõlas eIDASe nõuetega ja võimaldama turvalist koostalitlusvõimet.

3.5. Väärib märkimist, et e-CODEX ei piirdu ainult e-õiguskeskkonnaga. Tulevikku silmas pidades soovitab komitee lisada sätte, millega antakse süsteemi kasutamise võimalus ka teistele haldusasutustele muuks otstarbeks, sealhulgas e-terviseandmete edastamine. e-CODEXi kasutamine mujal kui e-õiguskeskkonnas aitab kaasa selle pikaajalise kasutamise tagamisele ja julgustab liikmesriike tegema oma taristusse vajalikke investeeringuid. Kuna kõnealune ettepanek reguleerib ainult õiguskeskkonna aspekte, oleks selliseks kasutamiseks vaja teisi seadusandlikke ettepanekuid.

3.6. Komitee toetab e-CODEXi süsteemi, sest see võimaldab piiriülestes tsiviil- ja kriminaalkohtumenetlustes teavet ja dokumente turvaliselt elektrooniliselt edastada. Nagu komisjon märgib, on seda määrust vaja peamiselt kahel põhjusel: esiteks e-CODEXi süsteemi pikaajalise jätkusuutlikkuse loomiseks ja tagamiseks ning teiseks selle juhtimise, edasiarendamise ja hooldamise usaldamiseks eu-LISA ametile. Komitee juhib aga tähelepanu asjaolule, et digitaalse kohtusüsteemi tõhusaks haldamiseks on vaja nii jätkusuutlikku ja stabiilset tehnilist ülesehitust kui ka kindlat haldustaristut.

3.7. Komitee soovitab komisjonil lisada määruse kohaldamisalasse skaleeritavuse aspekti. Seni on e-CODEXit kasutatud mõnes liikmesriigis, kes on selle projekti esialgsed toetajad. Praegust e-CODEXi projekti tuleb siiski laiendada ja tagada selle jätkuv sujuv toimimine kõigis liikmesriikides, sest see on määruse ettepaneku eesmärk. Komitee rõhutab, et iga liikmesriigi kohustus on tagada, et nende riiklikud IT-süsteemid ja taristu toimiksid tõhusalt, oleksid turvalised ning et oleks tagatud isikuandmete kaitse ja privaatsus.

3.8. Komitee kutsub komisjoni üles uurima võimalust aidata väljaspool ELi, eelkõige Euroopa Liiduga assotsieerunud riikides tegutsevatel üksustel võtta kasutusele e-CODEXi süsteemi tarkvaratoodete pakett. Projekti kohaldamisala laiendamine, mis peaks põhinema selgel kaasrahastamise mudelil, tooks kasu kõigile asjaosalistele. Tuleks arvestada vajadusega tagada süsteemi skaleeritavus ja toimivus.

4. **Konkreetsed märkused**

4.1. *Kooskõla ja sidusus Euroopa põhistrateegiatega*

4.1.1. Ühiskonna, majanduse ja halduse digiüleminek kiireneb ning tervikuna moodustavad need kaugeleulatuva eesmärgi. On vaja kindlat seost sellise reaalsusega. Muude algatuste hulgas on e-CODEXi süsteem digitaalse õigusalase koostöö paketi ja e-õiguskeskkonna digitaalsete teenuste taristu üks põhikomponent. Kuna see käsitleb õiguskaitset ja põhiõigusi, on komitee seisukohal, et see peab olema seotud üldise digistrateegiaga „Euroopa digituleviku kujundamine“ ([7]). See on üks põhiaspekt, mida määruses aga selge sõnaga ei väljendata.

4.1.2. Komitee arvates peab tulevane tehisintellekti käsitlev seadusandlik algatus, mille komisjon esitab 2021. aasta kevadel, ([8]) käsitlema konkreetselt tehisintellektipõhiste lahenduste rolli e-õiguskeskkonna lahenduste võimaldamisel ja õigusasutustes tehisintellektipõhiste lahenduste kasutamisega seotud riske. Need võimalikud kasutusalad hõlmavad nn prognoosivat õigusemõistmist ja sellega seonduvaid probleeme, veebipõhise vaidluste lahendamise platvormide kasutamist ja algoritmide kasutamist kriminaaluurimistel.

4.1.3. Komitee tunnistab, et e-CODEX ei hõlma tehisintellekti kasutust. Tehisintellekti kasutatakse aga kohtusüsteemides üha enam. Seepärast soovitab komitee käsitleda tehisintellekti käsitleva kooskõlastatud kava ([9]) esmakordsel (2021. aasta esimeseks kvartaliks kavandatud) läbivaatamisel tehisintellekti ja digitaalse õigusemõistmise ning e-CODEXi süsteemi vahelist seost, sest nad on omavahel kaudselt seotud.

4.2. *e-CODEXi tõhus haldus ja selle operatiivsed aspektid*

4.2.1. Arvestades seda, et eu-LISA ei ole reguleeriv amet, leiab komitee, et määruse ettepaneku 2. peatükis tuleb käsitleda otsustusprotsessi läbipaistvust, liikmesriikide ja muude asjakohaste sidusrühmade kaasamist ning selle juhtimisega seotud asutuste langetatud otsuste vältimatut sõltumatust. Näiteks, kuna e-CODEXil saab olema peamine potentsiaalne kasutajarühm, võiks advokaatide osalus toimuda nii poliitika kui ka rakendamise tasandil, et reageerida näiteks vajadusele tagada, et e-CODEX toetab kõigi osapoolte võrdset juurdepääsu ja vastab juristide nõuetele. Seepärast ei peaks kohtu õigustöötajad olema mitte ainult nõuandvas rollis, vaid ka struktuurselt kaasatud.

4.2.2. Operatiivsel tasandil rõhutab komitee, et vaja on mõningaid selgitusi näiteks siseküsimuste range piiritlemise ja ühtse kontaktpunkti küsimustes. Samuti tuleb ühtlustada võimkondade vahel tõendite esitamise ja vahetamise vormid.

4.2.3. Mis puutub eu-LISAsse, siis peab amet olema varustatud piisavate inim- ja rahaliste ressurssidega. Selle mõtte rõhutamiseks kordab komitee oma soovitust eu-LISA töötajate, eelkõige IT-töötajate vajaliku koolitamise kohta ([10]), mis peaks sisaldama õiget arusaama sellest, kuidas e-CODEXi süsteemi haldamine peab tagama kohtusüsteemi sõltumatuse ja õiguse õiglasele kohtumenetlusele. Seda saab edasi arendada määruse ettepaneku artiklis 13.

4.3. *Turvalisuse kõrge tase õiguste ja vabaduste kaitsmiseks*

4.3.1. Kuna e-CODEX koosneb tarkvaratoodete paketist, mida saab kasutada turvalise side jaoks pääsupunkti loomiseks, peab turvalisuse kõrge taseme tagamine olema määruse üks põhieesmärke, mida mõistetakse kui vajadust kehtestada turvameetmed, mis kaitsevad üksikisiku õiguste piiranguteta kasutamist ([11]). Samuti leiab komitee, et e-CODEXi määruse 2. peatükis tuleb rõhutada, et eu-LISA ameti ja Euroopa Liidu Küberturvalisuse Ameti (ENISA) vahel on sõlmitud koostööleping ([12]).

([7]) COM(2020) 67 final.
([8]) https://www.europarl.europa.eu/news/et/headlines/eu-affairs/20201208STO93329/coming-up-eu-spearheads-efforts-for-recovery-in-2021
([9]) COM(2018) 795 final https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX:52018DC0795.
([10]) ELT C 283, 10.8.2018, lk 48.
([11]) Arvamus EESC-2020-05923, vastu võetud täiskogu istungjärgul aprillis 2021 (vt käesoleva *Euroopa Liidu Teatajas* lk 76).
([12]) https://www.enisa.europa.eu/publications/artificial-intelligence-cybersecurity-challenges

4.3.2. Digilahendused peavad tagama privaatsuse ja isikuandmete kõrge kaitsetaseme. Turvalisuse kõrge tase hõlmab ka isikuandmete ühtlustatud kaitse tagamist riiklikul tasandil. Komitee kordab vajadust, et liikmesriikide vastutavad töötlejad võtaksid kasutusele asjakohased tehnilised ja korralduslikud meetmed, rakendaksid tõhusalt isikuandmete kaitse põhimõtteid ja tagaksid selleks piisavad rahalised vahendid.

4.3.3. Turvalisusega seotud riskid on üha ettearvamatumad. Komitee tunnistab, et riskihindamine ja -maandamine on eu-LISA iga-aastase planeerimise, toimimise ja aruandlustsükli keskmes. Komitee usub, et lisaks riskimaandamise strateegiatele ja peamiste riskide kindlakstegemisele võiks eu-LISA tugevdada oma raamistikku, tuvastades võimalikud ootamatute tagajärgedega riskid. See muudab ameti vastupidavamaks ja ettenägelikumaks.

5. **Põhiõiguste järgimine**

5.1. *Kõigi juurdepääs digitaalsele õigusemõistmisele, et tagada võrdsus ja mittediskrimineerimine*

5.1.1. Üks punkt, millele komitee arvates tuleks pöörata suuremat tähelepanu, on tegelik ja laialdane juurdepääs digitaalsele õigusemõistmisele. e-CODEXi süsteemi eelised peavad ulatuma kaugemale juhtimise, toimimise ja suhtlemisvõime parandamisega seotud aspektidest. Komitee on seisukohal, et digitaalse õigusemõistmise arendamise eesmärk peab olema tagada kõigile Euroopa Liidu kodanikele kindlustatud, turvaline, usaldusväärne ja lihtne juurdepääs õigusemõistmisele. Määruse üks pidepunkt peab olema võrdne juurdepääs, et vältida diskrimineerimist ja ebavõrdsust. Komitee soovitab e-CODEXi määruses paremini esile tuua asjaolu, et kodanikud peavad tõeliselt kasu saama võrdsest ja tõhusast õiguskaitsest ning e-õiguskeskkonnale ja sellega seotud digiteenustele juurdepääsust.

5.1.2. e-CODEXi süsteem peab laiemat üldsust teenima ja sellele abi pakkuma. Piiriüleses mõõtmes ei ole kohtu- ja piiriülesed asutused ainsad sidusrühmad. e-CODEXi keskkond peab integreerima lisaks õigusasutustele ja e-CODEXi pääsupunktidele ka mitmeid teisi osalejaid: kodanikke, kohtuid, kohtutöötajaid, muid haldus- ja IKT-töötajaid, õiguskaitseasutusi, notareid, digitaalkriminalistika eksperte, juriste ja kolmandaid isikuid, kes saavad süsteemist otsest või kaudset kasu.

5.1.3. Peale selle, arvestades e-CODEXi süsteemi tähtsust kodanike ja ettevõtete tõhusale õigusemõistmisele juurdepääsu tagamisel, tuleks lisada ka viide menetlusõiguste kaitsele.

5.2. *Kohtusüsteemi sõltumatuse tagamine ja õigus õiglasele kohtumenetlusele*

5.2.1. Kohtusüsteemi sõltumatus on võimude lahususe põhimõtte nurgakivi ja üks olulisi õigusriigi põhimõtteid. Tehnoloogia kasutamine ei tohiks kahjustada järjekindlat õigusemõistmist. Seepärast kutsub komitee komisjoni üles korraldama nõuetekohase hindamise selle kohta, kas riiklike e-õiguskeskkondade süsteemide ühendamiseks kasutatav süsteem suudab järgida õiglase kohtumenetluse ja nõuetekohase menetluse põhimõtteid. Selliseid kaitsemeetmeid kohaldatakse eelkõige juhul, kui e-CODEX antakse üle eu-LISAle.

5.2.2. Komitee juhib tähelepanu eri sidusrühmade ja liikmesriikide väljendatud murele selle pärast, kas e-CODEXi alalises käitamises ja edasises arendamises eu-LISA poolt on piisavalt tagatud kohtusüsteemi sõltumatuse põhimõte. Ettepaneku praegused kohtusüsteemi sõltumatust reguleerivad sätted ei ole rahuldavad. Arvestades selle põhimõtte olulisust, on vaja tugevamat sõnastust. Lisaks palub komitee selgitada, kuidas kavandatav e-CODEXi haldusstruktuur selle põhimõtte tõhusalt praktikas tagab.

5.3. *Põhiõiguste järgimine ja neile viitamine*

5.3.1. Komitee rõhutab seda, et määrus peab olema kooskõlas põhiõigustega ning järgima põhimõtteid, mida on tunnustatud eelkõige Euroopa Liidu põhiõiguste harta ja liikmesriikide põhiseadustega. Nende hulka kuuluvad õigus turvalisusele, õigus tõhusale õiguskaitsevahendile ning seaduslikkuse ja proportsionaalsuse põhimõte. Komitee märgib, et asjaomaste õiguste kaitse sõltub ka sellest, millistel tingimustel saab nendesse õigustesse sekkuda ja kes selle üle otsustab.

5.3.2. Digitehnoloogia kasutamine ei tohi kahjustada õigust õiglasele kohtumenetlusele ja tõhusale õiguskaitsevahendile. See on eriti oluline järgmiste aspektide korral: mõlema poole võrdsed võimalused oma seisukoha avaldamiseks (poolte võrdsus); õigus olla teadlik kõigist esitatud tõenditest ja tähelepanekutest ning neid kommenteerida (võistlev menetlus); õigus avalikule asja arutamisele; kaitseõiguse rikkumatus.

5.3.3. Ettepanek peab sisaldama konkreetset viidet ELi põhiõiguste harta VI jaotisele „Õigusemõistmine“ ja selle artiklile 47.

Brüssel, 27. aprill 2021

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee
president
Christa SCHWENG